

Verslag tweede expertbijeenkomst Taal en Muziek

Folkert de Vriend, Taalunie

Introductie

Folkert de Vriend van de Taalunie heet iedereen welkom, mede namens Chantal de Bonth en Vera Meewis van LKCA. Hij schetst kort de voorgeschiedenis van de expertbijeenkomst en het algemeen belang van het combineren van taal- en muziekonderwijs voor de Taalunie en LKCA. De bijeenkomst van vandaag is een vervolg op de expertbijeenkomst die begin 2019 werd georganiseerd in Utrecht bij LKCA. Tijdens die bijeenkomst bleek onder meer dat professionals in het onderwijs voorbeelden en bouwstenen nodig hebben om meer te kunnen doen met het combineren van taal- en muziekonderwijs. Ook bleek er behoefte aan meer kennis over deze combinatie, en een goede balans tussen het vakspecifieke aan de ene kant, en samenwerking aan de andere kant. Daarop hebben LKCA en de Taalunie onderzoeks- en adviesbureau Sardes gevraagd om praktijkervaringen met de samenwerking tussen taal- en muziekonderwijs te beschrijven en te analyseren. Kees Broekhof en Karin Hoogeveen van Sardes hebben het inventarisatiegedeelte van dit onderzoek inmiddels afgerond. In hun onderzoek hebben ze zowel naar het basisonderwijs als naar enkele lerarenopleidingen gekeken, in zowel Nederland als Vlaanderen.

Het doel van vandaag is om met de deelnemers te reflecteren op de door Sardes geïnventariseerde praktijkvoorbeelden. Een beschrijving op hoofdlijnen van de huidige inhoud van de vakken taal en muziek, door Michel Hogenes (Haagse Hogeschool) en Mieke Smits (Taalunie), dient als achtergrond en kader voor de reflectie. Een conceptversie van het artikel over dit kader van Mieke en Michel hebben de deelnemers gekregen bij de mail die eerder is verstuurd. We hopen dat hun artikel kan fungeren als een extra bouwsteen voor het succesvol combineren van taal- en muziekonderwijs.

Folkert geeft het woord aan Pieter Ploeg die ons door het reflectiegedeelte van de dag zal begeleiden. Pieter geeft een toelichting bij de werkwijze van de dag. Pieter nodigt de deelnemers uit om naar de presentaties van vandaag te luisteren vanuit de centrale vragen A tot en met E:

- A) *Wat valt op aan deze praktijkvoorbeelden?*
- B) *Wat zijn de voorwaarden van een goede integratie?*
- C) *Wat zijn de succesfactoren van een goede integratie?*
- D) *Welke lering kunnen we trekken uit het artikel en het onderzoek?*
- E) *Wat is er nu nodig als volgende stap om muziek- en taalonderwijs beter te integreren?*

Pieter nodigt vervolgens MC Rass King uit om kort iets te vertellen over de plek waar we zijn; het HipHopHuis, en over het belang van de combinatie van taal en muziek in de hiphop. Hij licht ook toe dat MC Rass King het programma zal volgen en op het eind van de bijeenkomst in een zelfgeschreven rap zijn eigen reflectie op de dag zal geven.

MC Rass King over hiphop

MC Rass King vertelt over de connectie taal en hiphop. Voor hem is hiphop namelijk een taal. Hij is al sinds z'n twaalfde bezig met Nederlandstalige rap. Hij heeft allerlei rapworkshops gegeven. Leerlingen zijn enthousiast om zelf een rap te maken. Het gaat om de intentie die je gebruikt bij het zeggen. Om de trots op het ontwikkelen van je woordkunst. Iedereen kan zijn kracht vinden in hiphop. Hiphop doet een uitnodiging om jezelf te laten zien, je identiteit. Dat is het mooie. Verschillende culturen kunnen er hun plek in vinden. Hiphop accepteert mensen zoals ze zijn, het is verwelkomend. Bij raplessen krijg je van mensen, of het nou kinderen of jongeren of leraren zijn, een andere kant te zien. Je begint met niets, en gaat weg met een tekst. Die trots is waar hiphop om gaat.

Presentatie artikel Mieke Smits (Taalunie) en Michel Hogenes (Haagse Hogeschool)

Mieke licht toe dat ze een metaverhaal hebben. Ze gaat o.a. in op taalkunde en de gestelde leerdoelen voor taal.

Kinderen komen binnen met allerlei ervaringen en die labelen ze als taal. Vervolgens moeten ze leren om die wereld van taal te categoriseren, en op basis van die categorieën leer je concepten opbouwen. Zo ontwikkelt taal zich breed en diep. Dit gebeurt voortdurend. Alleen heeft het ene kind een rijke taalontwikkeling in zijn milieu en het andere heeft dat veel minder.

Er is een zichtbare taalvaardigheid bestaande uit vier componenten, de talige kennisbasis, die je continu gebruikt. Dit moet je verdelen in voor de kinderen behapbare brokken. Dat is het principe van een leerlijn taal en taalvaardigheden. Steeds naar kleiner redeneren, van doelen naar activiteiten. De kennis van taal gebruiken kinderen in alle andere vakken, waaronder muziek.

Michel wijst erop dat er vele talen zijn en dat kinderen zich uit moeten kunnen drukken in hun eigen taal. Dat is heel belangrijk. Als kinderen zich in hun eigen taal

goed ontwikkelen dan kunnen ze ook de transfer naar andere talen makkelijker maken. Wat willen we dat er in muziek wordt aangeboden? Dat is verbonden aan de opvattingen van de mensen die leerlijnen en methoden ontwikkelen. Momenteel is er veel aandacht voor de Kodály-methode. Een leraar kan niet steeds meer doen. Daarin moeten keuzes gemaakt worden.

Het gaat bij curriculum.nu met name in het goed kunnen samenwerken van de vakgebieden. Maar Michel vindt het niet goed dat muziek nu helemaal opgaat in 'kunst en cultuur'. Hij doet daarom een pleidooi voor de ontwikkeling van de eigen identiteit van muziek, en vergelijkt dit met het punt van MC Rassa King dat ook in Hiphop de eigen identiteit heel belangrijk is.

Binnen muziek wordt veel gewerkt met het klank-vorm-betekenis model. Ook in muzieklessen zijn we veel met taal bezig. In taal is er al meer consensus over wat de leerlijn zou moeten zijn, in ontwikkelingsperspectief, dan bij muziek. Bij muziek kan voor de verdere ontwikkeling van de eigen leerlijn daarom ook geleerd worden van hoe dat bij taal is gegaan.

Mieke stelt dat wat we nu op scholen zien is dat leerlijnen voor taal(vaardigheid) en de andere vakken vaak gescheiden zijn. Je zou de elementen van de diverse vakken veel meer kunnen inzetten bij de andere leergebieden. We leven te veel langs elkaar bij muziek en taal. Praten over zinnen, notatie, klanken, etc. gebeurt bij zowel muziek als taal. Pas als je weet hoe de lijnen zijn op inhouden, dan kun je zinvol combineren.

Taal gaat op school met name over grammatica en syntaxis. Door een woord als 'zin' of als 'instrument' zowel bij taal als muziek te gebruiken werk je aan een diepere ontwikkeling. Hoe pak je dat als leerkracht aan? Dit zit bijvoorbeeld in het consequent gebruiken van dezelfde woorden bij verschillende vakken. Je integreert in een parallelle leerlijn, bestaande uit een opbouw in een aantal lessen bijvoorbeeld, waar je woorden van de vakken aan verbindt. En dan ook gemeenschappelijk beoordelen, met rubrics bijvoorbeeld. In de combinatie taal en muziek is met name gekeken naar het wat van combineren, maar niet het hoe. Dat is afhankelijk van je visie op leren en onderwijzen.

Hieke van Til vraagt zich af of de benadering van taal zoals Mieke die schetst niet te technisch is. Voor haar wordt de samenhang tussen taal en muziek nog te weinig benaderd vanuit de mogelijkheden die er zijn om beide als expressiemiddel voor het vertellen van verhalen te gebruiken.

Presentatie onderzoek Kees Broekhof en Karin Hoogeveen (Sardes)

Kees licht eerst de opzet van de inventarisatie van praktijkvoorbeelden toe. Ze hebben ook een visualisatiemethode bedacht voor de mate van balans tussen taal en muziek in de voorbeelden. De methode kent 5 gradaties:

- Compleet gewicht op muziek
- Gewicht grotendeels op muziek

- Totale balans tussen muziek en taal
- Gewicht grotendeels op taal
- Compleet gewicht op taal

Vervolgens worden vijf Nederlandse en twee Vlaamse praktijkvoorbeelden getoond, inclusief filmmateriaal. Voor Nederland zijn drie basisscholen en twee pabo's bekeken, voor Vlaanderen een lagere school en een lerarenopleiding. Voor elk van de voorbeelden is er ook printje met een samenvatting beschikbaar voor de deelnemers. De kunnen de deelnemers mee naar huis nemen. De presentatie en filmpjes worden (voor zover toegestaan) na afloop ook beschikbaar gesteld.

Kees en Karin besluiten hun presentatie met enkele van hun eigen algemene observaties:

- De Rode draad bij de interviews die ze hebben afgenomen is dat er **lef** nodig is voor het combineren van taal en muziek.
- De geïnterviewden geven aan zich ervan bewust te zijn dat de door hen gemaakt combinaties **altijd beter kunnen**.
- **Borging** is een punt van zorg. Hoe voorkom je dat een initiatief minder afhankelijk wordt van tijdelijke financiering (CmK bijv.), 'een toevallige klik' tussen een muziekdocent en een taaldocent, etc.?
- **Co-teaching** is van belang, maar de realisering ervan lukt niet altijd
- Aan de muzikant van de voorbeelden zijn het met name vaardigheden die te maken hebben met **zingen** en een **lied aanleren** waaraan gewerkt wordt. Ook blijkt muziek vaak gecombineerd te worden met bewegen.
- Aan de taalkant van de voorbeelden is het met name de **woordenschat** waaraan gewerkt wordt.

Tot slot geeft Karin voor de discussie ook nog mee dat de docenten ook grote behoefte hebben aan handvatten voor hoe je de gecombineerde lessen kunt beoordelen.

Eerste gespreksronde (reflectie)

Pieter nodigt elk van de deelnemers uit om als eerste stap voor jezelf 5 minuten na te denken over de eerste drie vragen en de antwoorden te noteren:

- Wat valt op aan deze praktijkvoorbeelden?*
- Wat zijn de voorwaarden van een goede integratie?*
- Wat zijn de succesfactoren van een goede integratie?*

Vervolgens worden er vier willekeurige groepen van ongeveer vijf personen gevormd. Pieter vraagt de deelnemers om daarbij uitvoerige discussies te vermijden en alleen de individueel gedane observaties te verzamelen.

Tweede gespreksronde (reflectie) en vervolgstappen

Na de lunch begint Pieter met het tonen van de in de eerste gespreksronde verzamelde observaties (zie bijlage 1). Enkele vaker terugkomende voorwaarden blijken te zijn:

- *Verschillende vormen van samenwerking die de groepsleerkracht aan moet gaan.*
- *Dat de leiding/directeur er ook achter moet staan*
- *Dat je het 'gewoon moet doen'/moet beginnen/leef moet hebben*

Hieke van Til merkt op de vakspecialist taal in de voorwaarden en succesfactoren te missen.

Pieter nodigt iedereen vervolgens uit om zelf na te denken over de vragen D en E.

D) Welke lering kunnen we trekken uit het artikel en het onderzoek?

E) Wat is er nu nodig als volgende stap om muziek- en taalonderwijs beter te integreren?

Vervolgens vormen de deelnemers opnieuw groepen en wisselen ze uitgebreid ideeën uit. De inzichten uit deze ronde worden verzameld op geeltjes (zie bijlage 2) en de belangrijkste punten worden volgens ten overstaan van alle deelnemers gepresenteerd:

Groep 1

D)

- *Op theoretisch gebied zijn er overeenkomsten tussen de inhoud van taalonderwijs en muziekonderwijs. Maar daarbij ligt er vooral veel aandacht op de cognitieve aspecten en veel minder op de artistieke aspecten.*
- *De integratie tussen taal en muziek kan op een heleboel verschillende manieren plaatsvinden, die nauwelijks met elkaar te vergelijken zijn en daardoor is het moeilijk door de bomen het bos te zien.*

E)

- *De samenwerking tussen taal en muziek zou ook nog op andere manieren gesystematiseerd kunnen worden dan de manier waarop Sardes dat heeft gedaan met de vijf soorten van balans tussen taal en muziek die telkens werd gevisualiseerd. Je zou ook meer inhoudelijk kunnen categoriseren, bijvoorbeeld door een categorie 'werkwoordvervoegingen' te nemen, een categorie 'tafels', een categorie 'het schrijven van een rap, waarin taal en muziek samen opgaan', etc. Met dit soort categorieën voor vormen van integratie weet je beter waar je het over hebt en kun je de mogelijkheden beter overzien.*
- *Zorg vervolgens dat er inspirerende voorbeelden van best practices beschikbaar en zichtbaar zijn zodat mensen weten waar ze kunnen beginnen.*

Groep 2

D)

- *Belangrijkste conclusie is dat alle kennis en modellen die bestaan over taal- en muziekintegratie en vakintegratie moeten worden weergegeven worden in één concept/model, een praatpapier, dat als gemeenschappelijk kader dient. Dat moet vervolgens geïllustreerd worden praktische voorbeelden die omgezet kunnen worden in een lange leerlijn.*
- *Er dient altijd voldoende vakkennis van beide disciplines aanwezig zijn wanneer je wilt integreren. Voor die vakkennis is vaak samenwerking nodig tussen meerdere personen.*

E)

- *We bieden aan als klankbordgroep mee te denken en te werken aan de ontwikkeling van dit concept.*
- *Lectoraat onderwijsexcellentie van de Hogeschool Zeeland doet onderzoek naar vakintegratie. De kennis uit dit lectoraat zou gedeeld kunnen worden in ten behoeve van het verder uitwerken van de samenwerking tussen taal en muziek.*
- *Er zou een mapje 'taal en muziek' in de kennisbank van Meer Muziek in de Klas opgenomen kunnen worden.*

Groep 3

D)

- *We moeten de strijdbijl begraven tussen welk vakgebied middel is en welk doel en gewoon samen aan het werk gaan.*

E)

- *Het domein luisteren (van essentieel belang voor zowel taal als muziek) is niet echt voor het voetlicht gekomen vandaag. Daar valt nog een inhaalslag te maken en zou verder onderzoek nodig zijn.*
- *We willen meer aandacht voor de verbeelding, zowel bij taal als bij muziek. De nadruk lag vandaag namelijk te veel op technische benaderingen van taal (en muziek).*

Groep 4

D)

- *Muziek lijkt toch vaak als middel gezien te worden om talige aspecten mee aan bod te brengen. Muziek zou veel meer als startpunt gekozen mogen worden en meer aandacht mogen krijgen.*
- *Muziek en taal hebben zo'n gemeenschappelijke basis, zoals ook weer uit het artikel bleek, het zou bijna gek zijn om daar niet de mogelijkheden voor integratie op te zoeken.*

E)

- *We moeten denken vanuit muziek als thema, en dan werken vanuit een musicalgedachte waarin allerlei disciplines concreet tot hun recht komen.*
- *Daarbij zou je een onderzoekscyclus moeten volgen van onderzoeken, ontwerpen, uitproberen, en weer verbeteren.*
- *We willen meer van elkaar weten en hebben al contactgegevens uitgewisseld zodat we de gesprekken kunnen voortzetten.*

Afsluiting

Als afsluiting van de dag blik MC Rass King vervolgens terug in een inspirerende rap waarin hij op zijn eigen manier taal en muziek zowel in vorm als inhoud laat samenkomen. Hij besluit met een oproep om in het vervolg ook enkele hiphoppers zelf in de discussies te betrekken.

Chantal bedankt tot slot namens LKCA en de Taalunie alle sprekers, deelnemers, Pieter en MC Rass King, en geeft aan dat het verslag, de presentaties en het beeldmateriaal na afloop nog gedeeld zullen worden. Sardes, de Taalunie en LKCA zullen de opbrengsten van de dag meenemen voor hun eindpublicaties. Steven Scheers roept alle deelnemers nogmaals op om onderling contactgegevens uit te wisselen.

Bijlage 1 – Resultaten vragen A, B en C

Wát valt op?	Voorwaarden	Succesfactoren
<ul style="list-style-type: none"> • Kleuters, • woordenschat • verbeelding levert plezier op • muziek nogal instrumenteel • 2 'routines' die je breder kunt toepassen, • los van inhoud • thematische insteek • controle vs vrijheid • creëren vs reproduceren • goede combinatie, makkelijk in te zetten, overleg in domeinen. • vanuit welke richting wordt er gewerkt? T>M/M>T • Hoe kunnen losse elementen worden tot een samenhangend geheel? • Taakdomeinen in samenhang met muziek gekoppeld aan kleine eenheden • Expressie verbinden tussen T&M • Via M naar T, muziek als middel • Geen aandacht voor muzikale kwaliteit en inhoud • Geen aandacht voor relatie taal & ritme • Betrokken en enthousiaste leraren • Actief onderwijs, andere ingang? 	<ul style="list-style-type: none"> • Talige muziekdocent of muzikale leerkracht • Samenwerkingen tussen groeps-leerkracht, team & vakdocent • Directeur &= team • Tijd vrijmaken (ontwikkelen) • Gewoon beginnen! Doen! • Vak kennis • Samenwerking groepsleerkracht & specialist • Directie die er achter staat • Lief van leerkracht • Helder onderliggend principe • Goede voorbereiding • Geld • Doelgericht kunnen werken • Vakspecifieke kennis voorwaardelijk • Kennis van beide vakken • Mogelijkheden zien 	<ul style="list-style-type: none"> • Aansluiten bij lokale behoefte • Projecten vooral op naam • Mensen moeten gevoel hebben dat ze het kunnen! • Duidelijke visie als school + Hoe vertaal je? • Enthousiasme, innerlijke motivatie • Samen met andere vakken, grote thema's • "Ongelijke strijd"; muziek wordt niet geschreven. Moet kunnen > componeren/ creëren • Meer grip op; hoe componeer/ creëer je, verbinden met schrijven • Alle expertise betrekken • Gelijkwaardigheid T&M • Duidelijk doel • Betekenis geven door T&M • Samen muziek maken is deel van integratie

Bijlage 2 – Resultaten vragen D en E

D Welke lering kunnen we trekken uit het artikel en het onderzoek?

- Overzicht van overeenkomsten tussen T+M op abstract niveau en nogal cognitief
 - Integratie kan op veel verschillende manieren
 - Door bomen bos niet meer zien

 - Geleerd: samenwerking taaldocent/muziekdocent/mooie connecties. Als je voor creëren gaat kom je in het midden uit
 - Wat is het doel? Leren voor de wereld. Kwalificatie, socialisatie, subjectwording
 - Geleerd: draait om dezelfde begrippen: klank, vorm en betekenis
- Gaat allemaal om een taal, alleen medium is anders
- Leerlijn taal en muziek, terugkerend onderwerp in het curriculum
 - We zijn nog bezig met een experiment (hangt van toevalligheden of van enthousiastelingen af)

 - Muziek als startpunt kiezen (valkuil lijkt: muziek als middel)
 - Muziek en taal hebben duidelijk veel gemeenschappelijk, dus integratie is logisch

 - Hoe werkt transfer bij anderstalige liedjes voor leerlingen die 2^e/3^e taal hebben, door in hun Nederlands
 - Kennisbasis zou verbreed en verdiept moeten worden op gebied van taal en muziek en de combinatie

E Wat is er nu nodig als volgende stap om muziek- en taalonderwijs beter te integreren?

- Aansluiten bij behoeften van kinderen
- Gelijkwaardige vormgeving van expressieve mogelijkheden van T+M
- Kwaliteitskaarten

- Instrument vanuit 1 kader / model met voorbeelden. Hoe kun je kijken naar integratie (concept)?
- Hoe stimuleer je en faciliteer je de samenwerking (ook organisatie)?
- Andere modellen vakintegratie, koppelen aan voorbeelden
- Alle 'know how' verzamelen: kennisbank (bijv. kennisbank MMidK)

- Musical waarin, op alle niveaus, met specialisten op verschillende gebieden, integratie van taal, muziek en andere disciplines plaats kan vinden
- Ontwerponderzoek: samen ontwikkelen en uitvoeren in praktijk, onderzoeken, professionaliseren
- Muziek maken met 'jezelf' (stem/lichaam)

- Geen strijd tussen vak als doel-middel
- Toerusting docenten taal-muziek uitwisseling
- Werken aan oudere vaardigheden zoals verbeelding (via drama, dans, etc.) om je in taal/verhaal beter in te kunnen leven
- Luisteren niet belicht in onderzoek luisteren en fluisteren -> belangrijke voorwaarden van taal/muziek leren. Luisteren -> verdiepingsslag. Ontwikkeling bepaalde sensitiviteit

Belangrijkste inzichten

- Alle kennis + modellen Taal + muziek vakintegratie weergeven in 1 model met praktische voorbeelden, die omgezet kan worden in een lange leerlijn /ontwikkelijn *
- Integratie kan op heel veel verschillende manieren
- Overzicht van overeenkomsten tussen T+M op cognitief niveau
 - > vertaalslag naar praktijk
 - > door bomen bos blijven zien
- Dat er voldoende vakkennis van beide disciplines aanwezig moet zijn bij de uitvoering en ontwikkeling. Kan ook in 1 persoon zitten, maar bij voorkeur in samenwerking van minimaal 2 personen
- Verbeelding! Creëren? Creatief schrijven, creëren van muziek? + plezier = leren!
- Luisteren
 - > wetenschappelijke onderzoeken?
 - > essentieel voor taal + muzikale ontwikkeling!

Volgende stappen

- Ik wil kennisdelen vanuit de HZ University Z lectoraat onderwijsexcellentie, vanuit ons onderzoek naar vakintegratie met muziek in Zeeland.
- Systematiseren van verschillende vormen van integratie
- Inspirerende best practices + (o.b.v.) bronmateriaal
- We hebben telefoongegevens uitgewisseld en zetten onze gesprekken voort
- Wij willen meewerken en -denken aan de ontwikkeling van een concept zoals genoemd onder * (alle kennis + modellen ...).